

Mitä puhutusta ja kirjoitetusta kielestä ja niiden eroista on sanottu fennistiikassa?

1. Taustaa

Puhuttu kieli on ollut keskeisellä sijalla fennistisessä tutkimuksessa aina 1800-luvulta lähtien. Silloin ruvettiin kiinnittämään huomiota murteisiin, kirjattiin havaintoja eri murteiden äänne-, muoto- ja lauseopillisista piirteistä ja kirjoitettiin jopa murteiden kieliopeja (esim. von Becker 1824, Setälä 1883, Hannikainen 1886, Paasonen 1890, Kannisto 1902). Murteentutkimuksen perinne ei ole katkennut 1900-luvullakaan; tämä näkyy esimerkiksi siitä, että enimmät suomen kielen väitöskirjat on tehty murteista, erityisesti murteiden äännehistoriasta. Luulisi, että puhutun kielen ominaispiirteistä ja sen eroista kirjoitettuun kieleen nähden olisi kirjoitettu runsaastikin. Avointa pohdintaa, saatikka eksplisiittisiä kannanottoja on kuitenkin vähän. Sen tutkiminen, mitä puhutun ja kirjoitetun kielen eroista fennistiikassa on kirjoitettu, on näkymättömän kirjoituksen tulkitsemista.

Fennistiikassa ovat eläneet vahvoina empirian vaatimukset. Esimerkiksi Ravila (1941) on selkeästi asettanut empiriisen kuvauksen kielisysteemin kuvauksen edelle. Kirjoittaessaan lauseopin periaatekysymyksistä hän julistaa (1944: 120): »Lauseopin tutkimus on empiiristä tiedettä, jonka on rajoitettava tosiasiallisesti esiintyviin lauseisiin. Vain niihin perustuvilla väitteillä voi olla jotakin merkitystä.» Aineistoa on fennistisissä tutkimuksissa kerätty yleensä ylitsepursuavan runsaasti (tätä Korhonen 1986: 108 pitää

nuorgrammaattiselle koulukunnalle tyypillisenä piirteenä). Aineiston laajuutta ja sen hankkimisessa nähtyä vaivaa on käytetty tutkimuksen evaluointikriteerinä (ks. esim. väitöskirja-arviointia Räisänen 1987: 381, 385). Päähuomio on kiinnittynyt systeemilauseiden sijaan puhuttuihin tai kirjoitettuihin tekstilauseisiin. Puhutun kielen tutkimuksen kannalta tämä on huomionarvoinen seikka; yksittäisten, kontekstistaan irroitettujen systeemilauseiden tarkastelu on usein melko kaukana nopeasti etenevien puhuttujen tekstien tutkimuksessa esiinnousevista kysymyksistä.

Ravila (1944) kirjoittaa kontekstin merkityksestä lauseita analysoitaessa ja peittoaa samalla autonomisen kielitieteen kokonaan. Hän huomauttaa, että pyrkimys formaaliin kuvaukseen usein ohjaa näkemään kielen staattisena järjestelmänä. Tällöin monet nimenomaan puheelle tyypilliset piirteet, kuten erilaiset lauseeseen liittyvät irralliset ainekset, joudutaan karsimaan kuvauksesta pois ja leimaamaan ne virheiksi. (Ravila 1944: 111–113.) Ravilan esittämien ajatusten takana voisi seistä moni nykyinenkin puhutun kielen tutkija. Esimerkiksi Givón (1979) hyökkää autonomista kieliooppia vastaan perustellen väitteensä nimenomaan puhutun kielen kuvauksen mahdottomuudella, mikäli kielen käyttöä ei oteta huomioon. Kielioopin tasoja ei hänen mukaansa voida pitää itsenäisinä strukturaalisina tasoina vaan ne on nähtävä riippuvaisina pragmatiikasta. Linell (1982) puolestaan on ollut huolis-

saan siitä, että puhetta tutkitaan kirjoitetun kielen näkökulmasta: puhuttua kieltä verrataan kirjoitettuun ja se, mikä on poikkeavaa, saa virheen leiman (ks. myös Milroy – Milroy 1985: 141–142). Ravila on siis tavallaan ollut edelläkävijä puhutun kielen tutkimuksessa vastustaessaan kieliopin autonomiaa ja kielenkuvauksen formaalisuutta. Autonominen kielitiede ei ole kyllä muutenkaan fennistiikassa ollut vallalla, ja esilläkin se on ollut laajemmalti 1970-luvulla, kun kirjoiteltiin generatiivisesta transformatioteoriasta.¹ Formaalisen kuvaustavan karsastamisen voisi arvella pikemminkin vahvistaneen kuin heikentäneen puhutun kielen asemaa fennistisessä tutkimuksessa.

Reinhold von Becker ryhtyi 1820-luvulla rohkeaan puuhaan alkaessaan kirjoittaa savon murteen (ru. *savolaxska*) kielioppia. Hän vaati savon ottamista koko kirjakielen perustaksi ja puhui sen vuoksi koko ajan *suomen* kieliopista. Hänen mukaansa kielioppi jakautuu neljään komponenttiin, ortografiaan, prosodiaan, etymologiaan ja syntaksiin. Ortografia sisältää säännöt siitä, miten kieltä kirjoitetaan, prosodia – »laajasti otettuna» (i vidsträcktare bemärkelse tagen) – taas säännöttää sitä, miten kieltä lausutaan. Etymologialla von Becker tarkoittaa suunnilleen sitä, mitä nykyään yleensä ymmärretään morfologialla: sanojen taivutusta ja muodostusta johtamalla ja yhdistämällä. Syntaksi tutkii sanojen yhdistymistä lauseiksi. Huomiota kiinnittää se, että kielioppi sisältää runsaasti havaintoja puheen piirteistä. Von Becker on paitsi kuunnellut tarkasti savon murretta myös vertaillut sitä länsimurteisiin (kustdialekter; ks. esim. von Becker 1824: 16–17). Hän (1824: II) korostaa sitä, että murteiden – eli puhutun kielen – tutkimus on kielen tutkimuksen perusta. Von Beckerin kielioppi onkin ensi sijassa puhutun kielen kielioppi. Hänellä oli kielitieteellisten päämäärien lisäksi myös kielipoliittisia tavoitteita: hän halusi nostaa savon murteen kirjakielen perustaksi, koska se

on hänen mukaansa vanhin ja aidoin murre ja sisältää hyvin vähän lainasanoja ja on muodoiltaan rikas (von Becker 1824: IV–V). Varmaankin juuri näiden poliittisten intressiensä vuoksi von Becker leimautui eikä hänen kielitieteellisiin havaintoihinsa kiinnitetty niin paljon huomiota kuin ne ehkä olisivat ansainneet (esimerkiksi Genetz 1881 ja Setälä 1880 eivät edes mainitse von Beckeriä; ks. kuitenkin myös Jahnsson 1871: III).

Koko 1800-luvun ajan kieliopin kirjoitus oli käymistilassa: kirjoitettiin useita kilpailevia kielioppeja ja tehtiin murteentutkimusmatkoja, joita mm. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura tuki. Niiden tuloksena aikauskirja Suomessa ilmestyi vuosisadan vaihteessa sarja äänne- ja muoto-opillisia sekä lauseopillisia »havaintoja» eri murteista. Nämä tutkimukset vilisivät monenlaisia huomioita kielenkäytöstä. Ne sisälsivät myös sellaisia havaintoja, jotka sittemmin ovat jääneet unhon ja jotka on vasta viime aikoina »keksitty» uudelleen (ks. Yli-Vakkuri 1986). Niinivaara (1931: 28) arvioi Suomi-sarjan murretutkimuksia ja toteaa: »Setälän kesällä 1881 tekemään parikuukautiseen tieteelliseen matkaan nojaava Lauseopillinen tutkimus Koillis-Satakunnan kansankielestä (1883, Suomi II 16) varsinaisesti perusti suomen murteiden syntaksin tutkimuksen ja pysyi SKS:n seuraavina aikoina painattamien tätä alaa koskevien julkaisujen esikuvana.» Setälän vaitava vaikutus näkyy esimerkiksi Kanniston (1902: IV) »lauseopillisten havaintojen» esipuheessa, jossa hän ilmoittaa pyrkivänsä noudattamaan Setälän lauseopin dispositiota ja jopa Setälän käyttämiä sanamuotoja mahdollisimman tarkkaan. Setälä rakensi rinnan murteentutkimuksen kanssa koulukielioppiaan. Yli-Vakkuri (1986:

¹ Siro kirjoitti artikkelisarjan formaalisesta kieliopista 1940-luvulla Virittäjään (ks. esim. Siro 1941). Ravila kuitenkin käytti kaiken arvovaltansa Siron murskaamiseen (ks. esim. Ravila 1944).

20, 23) huomauttaa, että Setälä kirjasi kielioppinsa ensi painoksiin runsaasti sitä tietoa, mitä oli saanut murteiden tutkimuksistaan. Tämä aines karsiutui kuitenkin pois myöhemmistä painoksista. Setälän lauseopin 3. painos vuodelta 1891 sisältää Yli-Vakkurin mukaan suunnilleen nykyisen kaltaiset käsitykset siitä, mitä kirjakieleen kuuluu. Kiintoisaa on, että samalla kun Setälän kielioppi alkoi saada vakiintuneen muotonsa, Suomi-aikakauskirjan »havaintojen» lauseopillinen haara tyrehtyi. Setälän kieliopin myötä laimeni into vapaisiin ja avoimiin tutkimuksiin siitä, miten ihmiset kieltä käyttävät. Suomi oli saanut kielioppinsa, kun Setälän kielioppi kanonisoitiin.

2. Kirjakieli, kansankieli, murre

Suomenkielisessä fennistisessä tutkimuksessa ei termejä puhuttu ja kirjoitettu kieli juurikaan ole käytetty ennen kuin aivan viime vuosikymmeninä (ks. Ravila 1944: 113 käyttää termiä puhekieli, samoin Lindén 1961: 204; vasta Lindénillä 1971 termit puhuttu ja kirjoitettu kieli). Niiden sijaan on puhuttu kirjakielestä ja kansankielestä. Kansankielellä on tarkoitettu murteita (Lindén 1947: 328). Fennistiikassa on elänyt – ja elää saarekkeina edelleenkin – hyvin romanttisesti latautunut näkemys kansankielestä ja sen pohjattomasta rikkaudesta. Esimerkiksi Itkonen (1985: 53) puhuu »korpisuomalaisen» erehtymättömästä kielenkäyttöaidosta, jota terve vaisto ohjaa. Mitä kansankieli ja sen puhtaus oikeastaan ovat? Entä mitä tarkoitetaan käsitteellä kirjakieli?

Sitä, mitä termillä kirjakieli kulloinkin käsitetään, on harvoin sanottu julki. Kirjakielellä tarkoitetaan milloin normien mukaista kieltä, milloin kaikille yhteistä kielimuotoa, yleiskieltä. Toisinaan taas sillä tuntuu tarkoitettua mitä tahansa kirjoitettua kieltä. Ikola (1972) on pyrkinyt purkamaan käsitesumaa ar-

tikkelillaan »Kirjakieli ja puhekieli, yleiskieli ja murre». Hän hylkää käsityksen, että kirjakieli olisi tiettyjen normien mukaista kieltä, ja vaatii käsitteen piiriin otettavaksi myös kaunokirjallisuuden kielen. Hän päätyy seuraavaan kirjakielen määritelmään: »Kirjakieli voidaan määritellä koko kieliyhteisölle yhteiseksi kirjoitetun kielen muodoksi, joka kuitenkin antaa melko paljon tilaa yksilöllisille ja alueellisillekin erikoispiirteille.» (Ikola 1972: 17–18). Ikolan pyöreässä määritelmässä ainut konkreettinen kohta on se, jossa sanotaan kirjakielen olevan aina kirjoitettua kieltä. Tiukkaan ottaen mitään kirjoitettua kieltä ei voi sulkea Ikolan määritelmän ulkopuolelle. Mitä ilmeisimmin termiä kirjakieli onkin käytetty ensi sijassa tarkoittamassa kirjoitettua kieltä, mutta tähän termiin on – usein implisiittisestikin – sisällytetty myös normien mukaisuuden vaatimus. Normatiivisuus tuntuu kutoutuvan lähes kaikkeen fennistiikassa. Nykynäkökulmasta on vaikea ymmärtää, miksi esimerkiksi normatiivista ja deskriptiivistä kielioppia ei ole erotettu toisistaan vaan ne on kiedottu yhdeksi.

Ikolan ehdottama kirjakielen määritelmä on eräiltä osin hämmentävä, eikä se vastaa fennistisessä tutkimuksessa vallitsevaa käytäntöä. Väite, että kirjakielellä tarkoitettaisiin yksinkertaisesti kirjoitettua kieltä, joutuu outoon valoon, kun lukee vaikkapa Suomi-sarjan murretutkimuksia. Esimerkiksi Hannikainen (1886: 108) kirjoittaa: »Seuraavassa esitetään pääkohdat, joissa Parikkalan murre eroaa kirjakielestä, nekin, joissa kirjakielen käytäntö on epävakainen.» Enin osa Hannikaisen käsittelystä on kuitenkin äänneoppia, ja mukana on myös puhtaan foneettisia havaintoja ja luonnehdintoja. Mitä ovat kirjoitetun kielen fonetiikka ja fonologia? Ilmeisesti Hannikainen ja monet muut tavoittelevat termillä kirjakieli kieliopin ja sen eri osa-alueiden sääntöjen mukaista kieltä tai sitten abstraktisti jonkinlaista »kaikille yhteistä» kielimuotoa, yleiskieltä, joka 1800-luvun lopussa levisi lähinnä kirjai-

tetun kielen ja sivistyneistön käyttämän puhutun suomen välityksellä. Jälkimmäisessä merkityksessä kirjakieli-käsitettä käyttää ainakin Ravila, joka puhuu (1944: 112) »normaalistetusta kirjakielestä, jossa aina pyritään huoliteltuun puheeseen». On selvää, ettei Ravila voi tarkoittaa kirjakielellä kirjoitettua kieltä, vaan joidenkin normien mukaista kirjoitettua tai puhuttua yleiskieltä, jonka taito ja hallinta näyttää olleen sivistyneistön käsissä. Setälä (1941: XI–XII) kiteyttää: »Kirkon, koulun ja kirjallisuuden välityksellä on kirjallisuudessa käytetty kielimuoto levinnyt yhä laajemmalle, joten kirjakielestä on syntynyt todellinen yleiskieli, joka on sivistyneiden puhekielenä ja jota kaikkialla maassa ilman vaikeutta ymmärretään.»

Normaalistetun kirjakielensä Ravila (1944: 112–113) asettaa vastakkain »kansanomaisen puheen» kanssa. Hän toteaa, että kirjakielessä lauseet ovat säännöllisesti rakentuneita, kun taas »elävässä kansanomaisessa puheessa, myös usein kansanmiesten kirjeissä, voimme helposti huomata, miten lauseen kiinteys on häilyvä». Tämän jälkeen hän ottaa esimerkiksi tutkimuksen, jossa on päädytty sellaiseen tulokseen, »ettei tšeremissin lause ole luonteeltaan niin kiinteä kuin eurooppalaisten kulttuurikielten lauseet». Ravilan näkemysten takaa kajastaa ajatus kansankielen ja -miehen primitiivisyydestä. Tämä ajatus elää yhä. Itkonen (1985: 102) yltyy erään kielipakinansa lopuksi kehuun murteiden ilmaisuvoimaa ja päättää: »Havainto, säistä puhuttaessa tuore luonnonhavainto, on siellä [Koskenpäällä] ja yleensäkin Suomen maaseudulla kielen käytön pohja ja perus; siellä pitää yhä puolensa *luonnonvarainen kieli* yleiskielen laimeita, haileita ja vaikeatajuisia *abstraktioita* vastaan.» (Kursivoinnit ovat omiani.) Selkeänä piirtey kuva maaseudun ihmisestä, kansanmiehestä, ja hänen alkukantaisesta elämänpiiristään, jota hallitsevat luonnonvoimat ja jossa ei muusta puhuta kuin välittömistä, konkreettisiin asioihin perustuvista havainnoista.

Kansankieleen ja sen rikkauteen suhtaudutaan siis ihailevasti. Toisaalta on kuitenkin selviä merkkejä siitä, ettei kansankieli a priori ole hyvää: se voi olla myös turmeltunutta. Setälä (1883: 105) kirjoittaa Koillis-Satakunnan kielestä: »Sen yleisen muistutuksen saatamme ennakolta tehdä, että kieli täällä kieltoisanan suhteen jo on rappeutunutta. Oikeita, loogillisia muotoja, joissa kutakin kieltoisanan persoonaa oikeassa paikassaan käytetään, tavataan kyllä vielä, mutta samalla on nähtävänä aina suurempi taipumus käyttämään kieltoisanan kolmatta persoonaa muiden persoonain asemesta.» Samanlaisesta kielen huononemisesta on ollut huolissaan myös Paa-sonen (1890: 214–215), joka kirjoittaa: »Yhdestä Ristiinasta saadusta esimerkiksi näemme, että tämän partikkelin alkumuoto on ollut *senkun*, josta toiset muodot seku, seko, sekö ovat turmeltuneita.» Rappion ei siis osoiteta olevan lähtöisin kielen ulkopuolelta vaan sen sisäältä, kielestä itsestään. Myös kielen käyttäjät ja heidän mukavuudenhallunsa voivat johtaa kielen turmioon (ks. Ravila 1946: 33). Kielentutkijain arvokas tehtävä on ollut – ja on ilmeisesti joidenkin mielestä vieläkin – kuunnella ja tutkia kansankieltä ja samalla arvioida sitä, mitkä kansankielen piirteet voitaisiin nostaa kirjakieleen. Ei Koillis-Satakunnan kieli Setälänkään mielestä läpeensä rappeutunutta ole, sillä toisaalla Setälä (1883: 156–157) toteaa eräästä sivulauseityypistä: »Tämä lausetapa olisi mielestäni omistettava kirjakieleen.» Tämä näkemys pohjanaan Setälä on rakentanut lauseoppinsakin. Sen esipuheessa Setälä (1880: II) kirjoittaa: »Kirjassamme on koitettu sen perustuksen nojalla, jonka kielen tutkinto tähän saakka on laske- nut, esittää suomalaista lauserakennusta semmoisena, kuin se *todella* on vakaantunut *kirjakielehemme*, noudattaen *hyvää kansankieltä*.» (Kursivoidut kohdat Setälällä harvennettuina teksteinä.) Vaikka kielentutkija arvostaakin kansankieltä, hänen on mahdollista asettaa sen yläpuolelle arvioimaan sitä ja valikoimaan,

mikä on hyvää ja mikä turmeltunutta. Jyrkän kontrastin tämän suuntaisille ajatuksille tuovat Gottlundin kirjoitukset 1800-luvun alkupuolella eri lehdissä. Gottlund näet vaati, että kunkin täytyy saada kirjoittaa oman murteensa mukaisesti. Kirjasuomen kehitystä tutkinut Pulkkinen toteaa (1972: 17): »Onneksi hänen anarkistinen ohjelmansa sai vähän kannatusta.» Gottlundia ei ole pakko nähdä anarkistina, vaan demokraattina: kieli on kansan eikä kielen tutkijoiden ja ohjaajien.

3. Puhuttu ja kirjoitettu kieli

Murteiden ja kirjakielen välisiä suhteita pohdittaessa ei varsinaisesti ole selvitetty, mitä merkitystä on sillä, onko kieli kirjoitettua vai puhuttua. Ensi sijassa on pyritty niiden erojen valaisemiseen, jotka vallitsevat asetettujen normien mukaisen kielimuodon ja alueellisten murteiden välillä. Puhutun ja kirjoitetun kielen eroista on fennistiikassa alettu kirjoittaa vasta 1960- ja 1970-luvulla.

Saukkonen on eri yhteyksissä (ks. esim. 1969: 43, 1970: 9, 1972: 78) pohtinut puhumis- ja kirjoittamistilanteiden eroja ja sitä, miten erilaista on toisaalta puhua tai kuunnella puhetta ja toisaalta kirjoittaa tai lukea kirjoitusta. Viestintätilanteet, kuten Saukkonen (1972: 78) sanoo, ovat erilaiset, sillä puhetilanteessa »viestin lähettäjä voisi todella omaehtoisesti vastaanottajien reaktioiden, palautteen, perusteella tehdä koko ajan korjauksia esitystapaansa.» (Kursivoinnit Saukkosen.) Puhetilanteessa puhekumppanusten välillä on siis enemmän ja näkyvämpää interaktiota kuin kirjoitettaessa. Puhekieli on Saukkosen (1970: 8) mukaan ilmaisutiivyydeltään väljempää kuin kirjakieli, ja sen vuoksi se etenee hitaammin ja annostelee sanottavansa väljemmin. Saukkonen (1972: 84) päätyy siihen, että puhekielen ja kirjakielen (termit Saukkosen) erojen syyt ovat erilaisissa viestintäprosesseissa: lähettäjänsä, vastaanottajassa, kanavassa, tilan-

teessa sekä viestin laadussa ja tarkoituksessa. Saukkosella on viestintäteoreettinen näkökulma, joka ei enää liiemmin ole suosiossa kielentutkijoiden piirissä. Vanhastavista termeistä ja käsitteilytavasta huolimatta Saukkosen esiinnostamista ongelmista monet ovat edelleenkin ajankohtaisia, kuten kysymykset palautteen merkityksestä ja interaktiosta sekä puheen ja kirjoituksen prosessointieroitusta. Saukkonen (1970: 9) on myös pohtinut sitä, että puheen normit ovat toisenlaiset kuin kirjoituksen (Saukkonen puhuu kylläkin puheen *oikeakielisyyss*normeista). Hän päättelee, että normien perusero johtuu kuuntelu- ja lukemistilanteiden erilaisuudesta.

Saukkonen on käsittäkseni tarkoittanut puhekielellä nimenomaan puhuttua ja kirjakielellä kirjoitettua kieltä. Ensi näkemältä tuntuu yllättävältä, että Saukkonen toisaalla (virkaanastujaisesityksessään, joka julkaistiin 1968) julistaa, että on olemassa »kaksi suurta tyylläjä», nimittäin puhekieli ja kirjakieli. Ne ovat molemmat yleiskielen osatyylejä (Saukkonen 1968: 12). Ihmetyttää, mitä Saukkonen oikein tarkoittaa tyyllillä. Jotta tyyli-käsitettä olisi järkevää tässä käytössä, pitäisi ajatella, että puhekieli ei välttämättä olisikaan puhuttua eikä kirjakieli kirjoitettua. Voitaisiin siis puhua puhekielisestä, informaalista tyylistä ja kirjakielisestä, formaalista tyylistä. Puhuttua sen enempiä kuin kirjoitettua kieltäkään ei kannata tarkastella yhtenä monoliittina. Silti puhuttua kieltä voidaan useimmiten luonnehtia informaaliksi ja suunnittelemattomaksi, kun taas kirjoitettu kieli asettuu ennemminkin jatkumon formaaliin ja suunniteltuun päähän (ks. Ochs 1979).

Termi puhekieli on ollut käytössä fennistiikassa jo jonkin aikaa. Miksi rinnalle on kehittynyt uusi termi, puhuttu kieli, joka useilla kirjoittajilla tuntuu olevan vapaassa vaihtelussa puhekielen kanssa? Näyttää siltä, että puhekieli on kerännyt itselleen arvottavia sivumerkityksiä. Puhekieli on huolittelematonta eikä sillä ole prestiisiä. Yli-Vakkuri, joka

Keskustelua

on tutkinut kieliopillisten muotojen toisijaista käyttöä, käyttöä (1986: 20) toissijaisten käytön stilistisen hyväksyttävyyden mittaamiseen kolmiportaista asteikkoa, jossa alimpana on puhekieli, pykälää ylempänä kieliopissa mainitut tapaukset ja korkeimmalla ilmaukset, jotka ovat päässeet prestiisitesteihin (tällä Yli-Vakkuri ilmeisesti tarkoittaa sanomalehtiä ja tietokirjallisuutta). Vielä rumpaan väritykseen on päätyneet Ikola pohtiessaan yleiskielen, puhekielen ja kansanmurteiden suhdetta. Hän sanoo (1972: 21): »Yleiskieli on korkeimman sivistyksen kieli. Laskuuduttaessa niin sanoakseni kulttuurin portaita alaspäin tullaan ensin sivistyneistön puhekieleen ja sitten kansankieleen.» – Termillä puhuttu kieli ei tällaista väritystä käsitteäkseni ole; se on sidottu käytettyyn mediaan. Sen termiparikki kirjoitettu kieli on sen sijaan keräämässä jossain mielessä vastaavanlaista, tosin vastakkaista, arvoväriä kuin puhekieli: kirjoitetun kielen status on paljon korkeampi kuin puhutun kielen (Milroy – Milroy 1985).

4. Puhe ja kirjoitus – saman kielen ilmentymiäkö?

Pohdittaessa puhutun ja kirjoitetun kielen suhdetta joudutaan vastakkain monenlaisten käsitteiden ja käsitysten kanssa. Kun asiaa katsoo fennistiikan tutkimushistorian kannalta, ongelmia tuottaa se, että käytettyjä käsitteitä ei ole asetettu kyseenalaisiksi eikä niitä ole useinkaan edes pyritty määrittelemään kunnolla. Joku tarkoittaa yleiskielellä samaa kuin toinen kirjakielellä (vrt. Ikola 1972: 18 alaviitteessä), joku taas käyttää kirjakieltä kirjoitetun kielen synonyymina.

Puhuttua ja kirjoitettua kieltä on fennistiikassa tarkasteltu saman rakenteen ilmentyminä. Saukkonen (1972: 80) kiteyttää: »Puhekieltä ja kirjakieltä vertailtaessa on tärkeää todeta, että erot perustuvat kielellisten ominaisuuksien [??] erillaiseen *käyttötaajuuteen*.» (Kursivointi

Saukkosen.) Joskus sellaiset puhutun kielen ilmaukset, joita kirjoitetussa kielessä ei esiinny, on tuomittu ja pyritty karsimaan käytöstä – ja kielen kuvauksista. Ravila varoittaa tällaisesta kirjoitettaessaan lauseeseen liittyvistä irrallisista aineksista (1944, 1945) ja kieltää leimaamasta niitä virheiksi. Hän kehottaa katsomaan kielen »moninaisuuden maailmaan». Tätä moninaisuuden maailmaa voivat kaikki kielenpuhujat Ravilan tapaan ihmetellen tarkkailla, mutta kielen tutkijan, tutki hän sitten puhuttua tai kirjoitettua kieltä, pitäisi pystyä lisäksi abstrahoimaan tarvittavat yleistyksiset.

MARJA-LIISA HELASVUO

LÄHTEET

- VON BECKER, REINHOLD 1824: Finsk Grammatik. Bibel-sällskapet tryckeri, Åbo.
- GENETZ, ARVID 1881: Suomen kielen äänne- ja muotooppi ynnä runousoppi. Oppikouluja varten. K. E. Holm, Hki.
- GIVÓN, TALMY 1979: From Discourse to Syntax: Grammar as a Processing Strategy. – Givón, Talmy (ed.), Discourse and Syntax. Syntax and Semantics 12. Academic Press, New York.
- HANNIKAINEN, O. 1886: Kielimurteesta Parikkalan pitäjässä. Suomi II: 19.
- IKOLA, OSMO 1972: Kirjakieli ja puhekieli, yleiskieli ja murre. Hieman käsitteiden selvittelyä. Sananjalka 14.
- ITKONEN, TERHO 1985: Selvää suomea. Kirjayhtymä, Hki.
- JAHNSSON, ADOLF WALDEMAR 1871: Försök till framställning af den finska syntaxen. J. C. Frenckell & Son, Helsingfors.
- KANNISTO, A. 1902: Lauseopillisia havaintoja läntisen Etelä-Hämeen kielimurteesta. Suomi III: 20.
- KORHONEN, MIKKO 1986: Finno-ugrian Language Studies in Finland 1828 – 1918. The History of Learning and Science in Finland 1828–1918. Societas Scientiarum Fennica. Hki.

- LINELL, PER 1982: *Written Language Bias in Linguistics*. *Studies in Communication* 2, University of Linköping. Linköping.
- LINDÉN, EEVA 1947: Suomen kielen sanajärjestyksestä. Virittäjä.
- LINDÉN, EEVA 1961: Temporaalirakenne suomen murteissa. Virittäjä.
- LINDÉN, EEVA 1971: Temporaalirakenne kirjoitetussa kielessä. Virittäjä.
- MILROY, JAMES — MILROY, LESLEY 1985: *Authority in Language. Investigating Language Prescription and Standardisation*. Routledge & Kegan Paul, London.
- NIINIVAARA, MARTTI 1931: Kielen tutkimus ja viljely. SKS 1831—1931. Suomi V: 12.
- PAASONEN, H. 1890: Lauseopillisia havaintoja verbin ja konjunktionein alalta. Suomi III: 3.
- PULKKINEN, PAAVO 1972: Nykysuomen kehitys. Katsaus 1800- ja 1900-luvun kirjakieleen sekä tekstinäytettä. SKS, Hki.
- OCHS, ELINOR 1979: *Planned and Unplanned Discourse*. — Givón, Talmy (ed.), *Discourse and Syntax. Syntax and Semantics* 12. Academic Press, New York.
- RAVILA, PAAVO 1941: Kielentutkimus ja positivismi. Länsi.
- RAVILA, PAAVO 1944: Lauseopin periaateksymyksiä. Virittäjä.
- RAVILA, PAAVO 1945: Lauseeseen liittyneet irralliset ainekset. Virittäjä.
- RAVILA, PAAVO 1946: Johdatus kielihistoriaan. Tietolipas 3. SKS, Hki.
- RÄISÄNEN, ALPO 1987: Ensimmäinen suomen kielen väitös Tampereella. Virittäjä.
- SAUKKONEN, PAULI 1968: Kielen tyyli. Virittäjä.
- SAUKKONEN, PAULI 1969: Yleispuhekielen tyylistä. ÄOLVK XVI. Hki.
- SAUKKONEN, PAULI 1970: Puhekielen luonteesta. Kielikello 3.
- SAUKKONEN, PAULI 1972: Äidinkielen mikrokielet. ÄOLVK XIX. Hki.
- SETÄLÄ, E. N. 1880: Suomen kielen lauseoppi. Oppikirjan koe. SKS, Hki.
- SETÄLÄ, E. N. 1883: Lauseopillinen tutkimus Koillis-Satakunnan kansankielestä. Suomi II: 16.
- SETÄLÄ, E. N. 1941: Suomen kielioppi. 13. p. Hki.
- SIRO, PAAVO 1941: Lauseoppi uuden loigikan valossa. Virittäjä.
- SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- YLI-VAKKURI, VALMA 1986: Suomen kielipillisten muotojen toissijainen käyttö. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 28. Turku.
- ÄOLVK = Äidinkielen opettajien liiton vuosikirja.